

На нашу думку, розглянуті деякі кримінологічні характеристики корисливого злочинця допоможуть скласти уявлення про кримінологічно значні процеси (соціальні, економічні, моральні, психологічні) і дозволить визначити напрямки та розробити загальні заходи по попередженню корисливої злочинності працівниками правоохоронних органів.

Список літератури: 1. Зелинский А.Ф. Криминальная психология. Научно-практическое издание. К., 1999.; Лунеев В.В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции – М., 1997.; Еникеев М.И. Основы общей юридической психологии: учебник для ВУЗов. М., 1996.; Антонян Ю.М., Голубев В.П., Кудряков Ю.Н. Личность корыстного преступника. Томск, 1989. 2. Личность преступника. М., 1971. 3. Форма – 2 «Звіт про осіб що вчинили злочини за 2000 рік» УМВС України в Харківській області. 4. Еникеев М.И. Основы общей юридической психологии: учебник для ВУЗов. М., 1996.

Надійшла до редколегії 23.03.2001р.

*О.О.Титаренко,
магістрант Нац. ун-ту внутр. справ*

ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ СКОЮЮТЬСЯ У ВУГІЛЬНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ (ЗА ДАНИМИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛ.)

У сучасному економічному словнику під *економічною безпекою* слід розуміти створення державою умов, що гарантують недопущення нанесення господарству країни непоправної шкоди від зовнішніх та внутрішніх економічних загроз [1, с.3]. Одним з елементів внутрішньої економічної загрози є злочинність у даній сфері.

П.7 ст.116 Конституції України вказує на те, що Кабінет Міністрів України здійснює заходи щодо боротьби зі злочинністю. Цю функцію Кабінет Міністрів України виконує, розробляючи відповідні програми в цілому по боротьбі зі злочинністю, а також за окремими видами злочинів. Наприклад: «Державна програма боротьби зі злочинністю», затверджена Верховною Радою України 25.06.93р.; «Національна програма боротьби з корупцією», затверджена Наказом Президента України 10.04.97р.

У сфері економіки щорічно скоюються тисячі корисних злочинів. Так за даними оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України у 2000р., ОВС було викрито 51,7 тис. злочинів економічної спрямованості, майже половина з яких – тяжкі, серед них 13,3 тис. розкрадань державного та колективного майна шляхом привласнення, розтрати, зловживання посадовим становищем, у тому числі понад 7,4 тис. у великих та особливо великих розмірах. У минулому році злочинними діями економіці держави завдано збитків на загальну суму близько 347 млн грн. [2, с.3-6]. Необхідно зазначити, що на протязі 3-4 років у палив-

но-енергетичному комплексі країни склалось дуже важке, на думку деяких економістів, кризове становище [3, с.5; 4, с.14].

Неодноразово на засіданні Координаційного комітету з боротьби з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України, ставились завдання про посилення боротьби з економічними злочинами у цій галузі економіки, а також відзначалось, що «основні напрямки боротьби зі злочинністю і корупцією пролягають через економічну площину» [5, с.4]. На виконання доручень Президента України та Уряду держави про вжиття дійових заходів щодо поліпшення криміногенної ситуації в паливно-енергетичному комплексі (ПЕК) МВС України, та підрозділами на місцях проведено комплекс заходів щодо виявлення корисливих злочинів у цій галузі. Завдяки цьому ОВС у 2000 році було викрито понад 5,6 тис. злочинів. Понад 2,7 тис. злочинів були скоєні організованими злочинними угрупованнями (з них 15 – у вугільній промисловості, 24 – нафтогазовій, 42 – в електроенергетиці).

Пропонуємо зосередити увагу на загальній характеристиці економічних злочинів, які скоюються у вугільній промисловості, яка є однією з найважливіших у структурі ПЕК України. Як правило, у тій галузі промисловості, яка є найбільш важливою для економіки країни, зосереджуються кримінальні структури з метою одержання «легких» грошей.

Під економічними злочинами у цій галузі будемо розуміти розкрадання державного та колективного майна шляхом розтрати, привласнення і зловживанням службовим становищем; навмисні посадові злочини, які скоюються з користі, але без ознак розкрадання; деякі господарські злочини.

Перед тим, як дати загальну характеристику економічним злочинам, що були скоєні за звітний період у цій галузі промисловості Дніпропетровського регіону, необхідно, перш за все, розглянути економічну ситуацію у галузі. За статистичними даними в Україні налічується близько 362 підприємств вугільної промисловості (з них 211 – шахти, останні – це збагачувальні та переробні підприємства), які розташовані у Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Волинській та інших областях. За деякими оцінками, кількість видобутого вугілля в період з 1975р. до 1998р. знизилась від 215,7 млн т. до 76,1 млн т. За 2000р. було видобуто вугілля 64,6 млн т., цей показник став більше на 3,1% у порівнянні з 1999р. Порівняно з іншими підприємствами ПЕК, у вугільній промисловості економічний стан з 1998 по 2000рр. не набагато поліпшився, ще існує декілька важливих питань, які потребують вирішення на державному рівні.

Залишається велика дебіторська заборгованість на цих підприємствах. *Наприклад:* в цілому по Україні ця цифра за 1квартал 2000р. досягла 3554366 тис. грн., у Дніпропетровській обл. – 172730 тис. грн., Донецькій 1819016,3 тис. грн.

Вказана вище дебіторська заборгованість, як правило, пов'язана з тим, що зараз кожна шахта має стосунки з більш ніж 30-40 комерційни-

ми підприємствами, і приблизно 15 з них є дебіторами шахти, яким, згідно укладеного договору, відвантажується вугілля за їхніми реквізитами, а кошти чи матеріали за звітний період від фірм не надходять зовсім, або надходять у недостатньому розмірі. Як свідчить практика, комерційні фірми мають великі прибутки з перепродажу вугілля, а саме з того, що вони купують вугілля на шахтах з дисконтом, мотивуючи це тим, що вугілля має велику зольність (допустима 30-40%), а також тим, що його важко реалізувати за «живі» гроші.

На рівні з дебіторською заборгованістю залишається високим рівень кредиторської заборгованості. *Наприклад*, за статистичними даними Держкомстату України тільки за 1 квартал 2000 року цей вид заборгованості у вугільній промисловості сягнув – 8723167,7 тис. грн., у Дніпропетровській обл. – 71854 тис. грн., Донецькій – 4691742,9 тис. грн. [6, с.15]. Це пов'язане з тим, що шахти одержують за договорами кошти лише у 30% випадків, а 70% становлять бартерні операції.

Аналізуючи дані УМВС України у Дніпропетровській обл. всі економічні злочини, які були зареєстровані у вугільній промисловості за досліджуваній період 1998-2000р. можна поділити на:

Розкрадання державного і колективного майна (збільшились у 2 рази, з 23 злочинів до 47):

а) розкрадання у великих та особливо великих розмірах (збільшились у 9 разів, з 2 злочинів до 18);

б) пов'язані з привласненням, розтратою і зловживанням посадовим становищем (збільшились у 1,7 разів, з 21 злочину до 35).

Посадові злочини (збільшились у 1,7 разів, з 25 злочинів до 42)

Господарські злочини (зменшились у 3 рази, з 6 злочинів до 2).

Стосовно виявлених економічних злочинів, про які було зазначено вище, слід відзначити, що 45% становили посадові злочини, 43% розкрадання державного і колективного майна, а 30% господарські злочини.

Всього зареєстрованих злочинів збільшилось у 1,4 рази, з 66 злочинів до 93.

Предметом розкрадань на підприємствах вугільної промисловості є, перш за все, вугілля різних марок, паливно-мастильні матеріали, ліс, гроші з фонду заробітної плати, з фонду підприємства, товарно-матеріальні цінності.

Наведемо деякі відомі *способи* скоєння економічних злочинів у цій галузі:

а) за допомогою хабарів на підприємствах відбувається нелімітований відпуск вугілля, металобрухту комерційним фірмам, що пов'язано з недосконалістю ведення обліку;

б) розкрадання бюджетних коштів, які списуються на роботи, або на закупівлю для шахтарів засобів індивідуального захисту, які не виконувались і не закуповувались;

в) розкрадання ТМЦ зі складу, під виглядом відпуску їх у шахту на відповідну ділянку та ін.

Збитки, які були завдані економічними злочинами вугільній промисловості регіону за досліджуваній період збільшились у 3,8 рази, з 89314

грн. до 341 239 грн. Обсяг коштів та цінностей, вилучених з метою відшкодування збитків, також збільшився у 2,9 рази, з 42413 грн. до 123322 грн. Як ми бачимо, великі збитки, які завдаються вугільним підприємствам регіону економічними злочинами, не повністю відшкодовуються винними особами. На нашу думку, це може бути пов'язане з тим, що не до кінця розроблена система відшкодування збитків, а також з відсутністю у винних осіб юридично ім належного рухомого і нерухомого майна.

Порівнюючи збитки підприємств вугільної промисловості у Дніпропетровському регіоні з відшкодованими сумами можна дійти висновку, що суми відшкодування збитків втричі менші за розмір заподіяної шкоди.

Що стосується *рівня латентності* економічних злочинів у цьому напрямку, то, за деякими оцінками, він становить 50-60%. Це, як правило, пов'язано з незнанням контролюючими органами особливостей вугільного виробництва, його слабких місць, де відсутній якісний контроль; з низьким рівнем підготовки фахівців для оперативного обслуговування цих об'єктів наявність, безперервного циклу виробництва на вугільних підприємствах неможливо зробити контрольні заміри та провести інвентаризацію видобутого вугілля, якій зберігається у вугільних складах 2-3 дні, звідки завантажується до вагонів. А для того, щоб зробити ці заміри, необхідно на деякий час зупинити виробництво, що не допустимо [7, с.11]. Деякими вченими висловлювалась думка, що вкрай приблизна система обліку вугілля на шахтах перешкоджає виявленню недоліків та надлишків і, в свою чергу, утворює умови для розкрадання. На місцях ОВС виявляються економічні злочини, які були скоєні 2-3 роками раніше, а профілактика бажає бути кращою. Необхідно постійно слідкувати за змінами, які відбуваються в економіці не тільки вугільної промисловості, але в усій країні.

Що стосується осіб, які були притягнені до кримінальної відповідальності, то слід відмітити:

- кількість осіб, які були притягнені до кримінальної відповідальності з 1998р. по 2000р. збільшилась у 1,6 рази, з 30 осіб до 48;
- кількість осіб, які були звільнені від кримінальної відповідальності збільшилась у 1,6 рази, з 3 осіб до 5;
- кількість осіб, які скоїли злочини у групі збільшилась з 24 до 27.

Особи, які скоїли економічні злочини у цій галузі промисловості, можна поділити на: а) керівників підприємств, б) керівників підрозділів, в) фінансово-бухгалтерських робітників, г) матеріально відповідальних осіб.

За досліджений період кількість осіб, які були притягнуті до кримінальної відповідальності становила: у групі (а) – збільшилась з 1 до 3 осіб, у групі (б) – збільшилась з 12 до 15 осіб, у групі (в) – 3 особи, у групі (г) – зменшилась, з 5 до 2 осіб.

Кожний рік, у середньому, притягувались до кримінальної відповідальності у даній галузі близько 39 осіб. Кількість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності в період з 1998 по 2000р., збільшилась з 30 до 48 осіб.

Аналізуючи дані про осіб, що скоювали економічні злочини у цій галузі промисловості, можливо зробити деякі *висновки*:

а) більше стали скоюватись економічні злочини не однією особою, а групою, до якої належать посадові особи підприємств, що свідчить також про зростання рівня організованості, це в свою чергу, несе більш тяжкі наслідки для економіки.

б) серед всіх осіб, які були притягнуті до кримінальної відповідальності, основну кількість становили (32%) – керівники підрозділів, потім: фінансово-бухгалтерські робітники (12%), матеріально-відповідальні особи (7,5%), керівники підприємств (6,5%). Це може бути пов'язано з тим, що керівники підрозділів (керівники відповідних ділянок) мають більший ступінь доступу до матеріалів, які знаходяться у шахті, ніж інші особи. Матеріальні цінності у шахті важко перевірити, що, у свою чергу, полегшує їх розкрадання.

На сучасному етапі вугільна галузь переживає суттєві зміни. Це пов'язане з підготовкою до приватизації промисловості та її реструктуризації. Нагадаємо, що вже відомі негативні наслідки «прихватування» об'єктів державної власності. Наприклад, у 2000р. МВС України здійснювалися заходи щодо оперативного супроводження процесу приватизації в державі, у результаті чого з початку року викрито 3,6 тис. злочинів, що майже на третину більше, ніж за попередній рік.

Вивчена за темою дослідження література характеризується недостатнім висвітленням кримінологічної характеристики, попередження та виявлення чинників, що детермінують економічні злочини у вугільній промисловості. Вищенаведені дані вказують на тенденцію зростання кількості злочинів вказаної категорії та завданих ними збитків.

Список літератури: 1. Современный энциклопедический словарь / Под ред. Райзберга Б.А. и др. М., 1996. 2. Звіт пред українським народом // Іменем Закону. 2001. №4. 3. Адамов Б.И. Перспективы развития угольной промышленности. Донецк, 1996. 4. Скубенко В.П. Пути повышения эффективности организации ТЭК Украины: автореф. дис. ... канд. экон. наук: (08.02.03) Донецк, 1996. 5. «Чем-како більш активних цілеспрямованих і рішучих дій.../ Міліція України. 2000р. №10. 6. Статистика України. К., 2000. №3. 7. Розовский Б.Г. Расследование и предупреждение хищений государственного имущества в угольной промышленности. Совет Ин-та филос. и Совет гос-ва и права. К., 1968.

Надійшла до редколегії 19.03.2001р.

*С.О. Захарченко,
ст. наук. співробітник відділу організації наукової
роботи Нац. ун-ту внутр. справ*

ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛАКТИКИ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

Кожна держава на певному історичному етапі її розвитку має справу з притаманними рівню її соціально-економічного розвитку негативними явищами. До їх числа відносяться і ті суспільно небезпечні дії, які оцінюються законодавством в якості злочинів і правопорушень.